

UJ MAGYARSÁG

ELŐFIZETESI ARAK: EGY HONAPRA 3 PENGÓ, NEGYEDEVRE 9 PENGÓ, FELÉVRE 18 PENGÓ, EGYES SZÁM ARA KÖZNAPON 10, VASARNAP 20 FILLÉR.

**FELELŐS SZERKESZTŐ:
MILOTAY ISTVÁN**

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST, VII. RA-KOCZI-ÚT 30. TELEFON: 1-464-20, 1-464-27, 1-464-28, 1-464-29. KIADÓHIVATAL: VIII., JÓZSEF-KÖRÜT 5. TELEFON: 1-444-00.

1936 augusztus 30

VASÁRNAP

III. évfolyam 198. szám

Az örök Buda

Irta: Milotay István

16
Az ország és a főváros közönsége szeptember 2-án méltó külsőségek között ünnepli meg Buda visszafoglalásának kétszázötvenedik évfordulóját. Kétszázötven év múlva szobrot állítunk az ostromló keresztény sereg hősiességének, emléktáblára jegyezzük fel a magyar és idegen hősök nevét, akik előljártak a küzdelemben s ünnepélyes istentiszteleten hódolunk mulhatatlan emléküknél és dicsőségüknek. Így hódolt annakidején nekik az egész művelt keresztény világ. Buda visszavétele, ha szabad ezt a zurnalisztikai kifejezést használni, európai esemény, európai szenzáció volt. A győzelmes várostrom hírére könyvek, emléklapok, röpiratok ünnepelték a kereszténység közös diadálát. E sorok írójának is birtokában van egy angol, egy holland, egy német és egy francia munka az ostrom évéből, annak részletes leírásával. Most, kétszázötven év múlva, úgy hatnak ezek, mint a közös európai szellem himnuszai, tedeumai. Buda és Magyarország neve egyszerre ünneppé lett nyugati nagy nemzetek öntudatában. A mi felszabadulásunk híre rájuk nézve is a másfél-kétszázados lidércnyomás megszűnését jelentette. Az európai politika égboltozatóról egyszerre visszazorult az a fenyegető árnyék, amelyet az ozmán hatalom jelenléte vetített rá oly hosszú időn keresztül. A veszélyt mindig érezték, de kétszáz év kellett hozzá, hogy kötelességükre vele szemben igazán ráeszméljenek...

Mi maradt Buda várából és mi lett Magyarországból a török uralom másfél százada után? Mi lett az Anjouk, a Luxemburgok, a Hunyadiak várpalotáiból, kastélyaiból, templomaiból, abból a fényből és gazdagságból, amelyet nagy uralkodók bőkezűsége, egy hatalmas birodalom gazdagsága és ereje századokon át itt összegyűjtött?

Ma is eláll az ember lélegzete és összeszorul a torka, ha Bonfini munkájában a „Rerum Hungaricarum Decades”-eiben a Mátyás Budavárának leírását olvassa. „A várpalota egyik udvarán, ugymond, három állóhelyzetben levő fegyveres szobor fogadja az idegent. Középen Mátyás sisakosan, lándzsájára és pajzsára támaszkodva, jobbfelől atyjának, balfelől a buslakodó Lászlónak alakja. A másik udvar közepén bronzkút gyönyörködteti a szemlélőt márványmedencével. Tetején a sisakos Pallas Athene ércszobra emelkedik. A belső udvar bejáratánál jobbról-balról egy-egy meztelen ércszobor áll, pajzsos és karddal. Talapzatuk diadaljelvényekkel ékesítve. A négyszögű téren, amely Zsigmond király palotájának előudvara volt, Mátyás új palotát építtetett. Kettős lépcsőzet vezetett hozzá vörös márványból, érc kandelláberekkel díszítve. Márványból készültek a kétszárnyú kapu oszlopai, a kapuszárnyak bronzból, kívül-belül csodálatos domborművekkel, amelyek Herkules tizenkét munkáját ábrázolták. A belső palotán, a Duna felőli részen volt a király ká-

polnája, gyönyörű orgonával, mellette a könyvtár, a görög és római klasszikusok páratlan gyűjteményével. Tágas ebédlők, remekül díszített hálótermek sorakoznak itt változatosan ékesített, aranyozott mennyezetekkel, rakottmivű ajtószárnyakkal, diszes márvány kandallókkal. Ezek alatt van a kincstár és a fegyvertár. Napkelet fele különböző termek és szobák nyílnak, amelyekhez magasra vezető lépcsőkön és folyosókon lehet jutni. Itt van a tanácsterem és a roppant ünnepi ebédlő. Tovább haladva magas, boltozatos szobák, aranyozott ebédlők, ezüst pihenőágyakkal és ezüst karosszékekkel butorozott szobák váltakoznak. A padlózat mindenütt kockás vagy mozaikos, néhol mázas csempékkel kirakva. Az egyik szárnyon meleg és hideg fürdőszobák váltakoznak egymással...”

*

Mi lett mindebből, ezekből a csodákból, ebből a pompából, amelyről a pápák és a külföldi uralkodók követői álmélkodó jelentéseket küldenek uralkodóiknak?

És mi lett a ragyogó templomokból, a renaissance és gótikus építészeti csodáiból, mi lett a Mátyás-templomból, a magyar hadidicsőség emlékeiből, amelyekkel háromszáz éven át telerakták, a mennyezetre függesztett csatákon zsákmányolt zászlóardóból, az oszlopokra, falakra akasztott pajzsokból, címerekből? Az egész templom annyira roska-dozott ezektől, hogy I. Ulászló és Hunyadi János győzelmes 1444-iki balkáni hadjáratai után a zsákmányolt hadi trofeákat már nem tudták hol elhelyezni... Mi lett mindebből?...

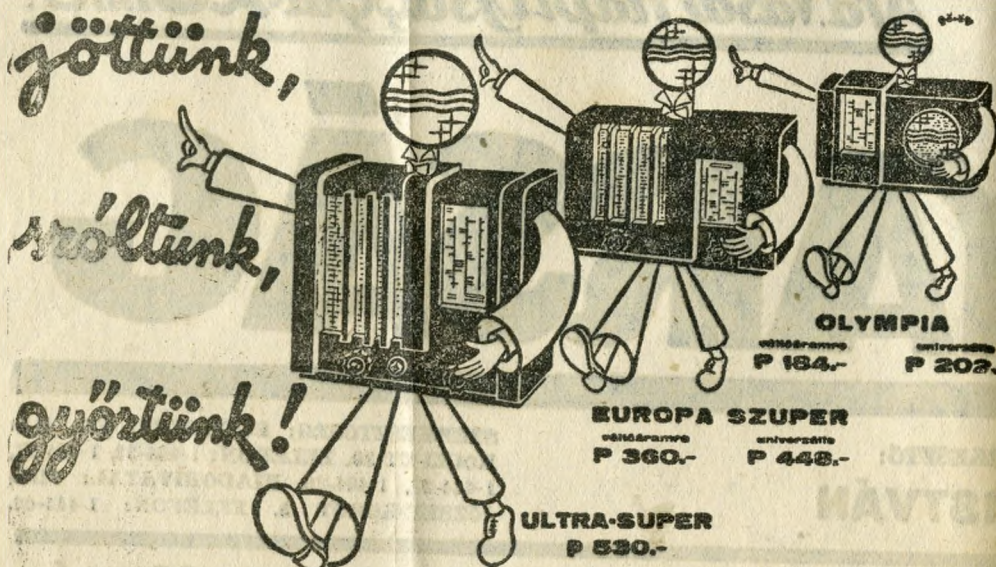
Schweiger Salamon, a német utazó, aki 1576-ban járt Budán, már azt írja,

hogy a királyi palota lépcsői jórészt elpusztultak. Ablakait, ajtait befalazták, díszítései romladoznak s az egész palota piszokkal van tele. Mátyás gyönyörű könyvtáráról Lambeck Péter bécsi könyvtáros kevéssel az ostrom előtt, 1666-ban azt írja, hogy három-négyszáz darab hever belőle gondozatlanul egy pincében. Ezek a maradványok a visszafoglaláskor még mindig megvoltak. Marsigli Alajos gróf olasz főúr, aki a felszabadító hadseregben szolgált, megtalálta őket a várpalota kaszamatáiban, szülővárosának, Bolognának küldte ajándékba, ahol ma is őrzik ezeket a Korvinákat. Pázmány Péter 1627-ben még alkudozott rájuk a budai basával. Harmincezer aranyat kínált ezekért a maradványokért, hogy Mátyás dicsőségéből Magyarországnak legalább ennyit megmenthessen. A visszafoglalás utáni évben Tollius Jakab utrechti egyetemi tanár, aki Budán járt, azt írja róla, hogy a rettenetes ágyúzás-tól az egész vár egyetlen romhalmazzá lett. Egyetlen ép házat nem lehet találni többé benne.

A császáriak a visszafoglalás után a várfalakat kijavították, a királyi palotát azonban pusztulni hagyták, míg 1715-ben Regál Miksa akkori várparancsnok javaslatára a romladozó épületmaradványokat teljesen lebontották, hadimérnökök dinamittal szétrobbantották, a földdel egyenlővé tették. A megmaradt tömördek márványanyagot, a szobrok, oszlopok, ajtó-, kapu-, ablakkeretek ékítményeit az új építkezéseknél mészegetésre használták föl...

*

De nemcsak a török pusztította és hagyta pusztulni Budát másfél századon át. Aztán mi magunk pusztítottuk

az új PHILIPS rádiók

1937 évi szennázció **RÁDIÓ** díjzságok díjmentes bemutatását már most jegyeztesse elő. **BODNÁR** Vilmos császár út 60. **GRAMOFON** táskagépek, lemezdíjzságok. **CSILLÁR** modern típusok. **VILLAMOS** cikkek szerelések.

Bészlel! ♦ **Készséggel bemutatja** ♦ **Csere!**
Barta és Társa VI., Podmaniczky-utca 39.
 Hóközlet: VII., Rákóczi-út 30. szám.

BELGRÁDER
 1937-es rádió-program számokban: 63 ábrás katalógus útmutatóval ingyen, 3 üzlet, 4 telefon, 5 jármű. Bemutatók: Ráday-utca 11, József-körút 34. Csere: Ráday-utca 1.

el a többi, amit az ostromok, háborúk, tűzvészek belőle meghagytak s elpusztítottak még azt is, amit a török itt-ott épített és reánk hagyott. Mert épített a török is, nemcsak fürdőket, amelyekről mint a Császár-, a Király-, a Rudasfürdőről kezenyomait mindmáig nem tudtuk letörölni, de épített dzsámikat, mecseteket, nemcsak a régi keresztény templomokból, de újakat is a maga becsületéből. A Fővárosi Múzeumban látható metszetek őrizték meg ennek a keleti, törökkori Budának a képét. 1780-ban még állt a mai Király-fürdő szomszédságában Szokóli Musztafa pasa mecsetje, kőből és márványból épült előcsarnokával, szép, karsú minaréjával. Ugyancsak állt még a XVIII. század végén a mai Lánchíd-fő-környékén a Vízimecset, aztán Hadzi Achmed dzsámia a Krisztinavárosban. Egy másik a mostani Pálffy-téren. Milyen kár, hogy a Gül Baba türbéjén kívül, ezek mind el-

pusztultak! Milyen szép lenne, ha megmaradt volna belőlük egy-kettő. Mélabús felkiáltójel gyanánt a messze távozó Kelet képeiből.

A XVII. század végén, Buda visszafoglalása után, alig volt több lakosa egész Magyarországnak, mint ma Budapestnek. A különböző becslések másfél-kétfélmillióra teszik Szent István birodalmának akkori népességét. Ma több mint kétszer annyi magyar lakik a tőlünk elszakított, idegen uralom alá került országrészekén, mint amennyi lakosa volt akkor egész Nagy-Magyarországnak. 1671-ben, mikor a bécsi kormány Magyarország adórendszerének átalakítását tervezte, ennek alapjául az a föltevés szolgált, hogy az országban összesen kétszázötvenezer ház van s azok mindegyikében átlag négy ember lakik, úgy hogy a királyi Magyarország ösz-

szes népessége 840.000 emberre rúgott.

Ez lett százötven év alatt Mátyás király országából, amelynek lakosságát négy millióra becsülték, ugyanannyira, mint az akkori Angliát vagy Franciaországot. Ha a török nincs, ma harmincmillió magyar élne a Kárpátok és az Adria között. Annyian volnánk, mint a lengyelek s csak alig kevesebben, mint az olaszok. A török hódoltság másfél százada alatt Magyarország lakossága legalább is megkétszereződött volna. Így, a török hódoltság után lett belőle tízmillió helyett alig kétfélmillió. A töröknek köszönhetjük, s csak utána a német pusztításnak, hogy szinte életgyökeréig kiirtotta a magyarság ősi néperdejét s előkészítette a poliglott, nyolcféle nemzetiség által megszállott Magyarországot.

Mi megtehettük volna azt, amit a török hódoltságban társaink, a szerbek, románok, görögök és más népek megtettek, hogy egy hiábavaló hősies erőfeszítés után megadták magukat, lefeküdtek a megszálló, uralkodó idegen hatalom előtt, a földhöz lapultak, föladták állami, nemzeti aspirációikat s a mélyre lapuló, a mélységekbe elhúzó néperő megóvásáért vártak az áradat elvonulására, a föltámadásra.

Mi nem bírtuk magunkat egy ilyen állami, nemzeti önmegadásra elszánni. Azzal az öntudattal, azzal a büszkeséggel, amelyet az Árpádok, az Anjouk, a Hunyadiak dicsősége növelt nagyra bennünk és árasztott reánk, nem bírtuk magunkat egy ilyen évszázados mimikri-életre elszánni. Inkább kiirtattuk magunkat egy nagy elvért, egy nagy hitért, egy nagy becsületért: az európai kereszténységért. Mint ahogy öt századdal előbb, Szent István alatt, majdnem kiirtattunk az ellenkező végetért, a keleti pogányságért.

Százötven évig kellett várni a három részre szakított Magyarországnak, hogy újra föltámadhasson. Nem egészen addig, mint a később ugyancsak három részre osztott Lengyelországnak s kétszázötven év múlva ugyanerre a sorsra jutottunk.

Ezt a százötven évet, a török uralomnak ezt a másfél századát, nem bírtuk többé behozni. Ennyivel maradtunk el a népek versenyében, a népszaporaságban, a kulturális előhaladásban, a gazdasági fejlődésben egyaránt. Százötven éven át az egész Magyarország, az egész magyarság egyetlen katonai

határőrvidék volt s mialatt mi véreztünk Európáért, ez városokat, birodalmakat épített magának a halálra ostromolt magyar gyepű mögött s elhagyott bennünket másfél századdal. Ezt a szakadékot nem lehetett többé áthidalni.

Ez a másfélszázados kiesés, ennek politikai, szociális következményei hatottak két irányban olyan végzetesen az új magyar nemzeti karakter kialakulására. A törökkel és némettel vívott háromszázados küzdelem, a borzasztó vérvesztés, az anyagi, fizikai erőbeli legyengülés, a minden mindegy filozófiáját fejlesztette ki bennünk, a ráérünk arra még! világszemléletét, a keleti közömbösség és beletörődés letargiáját. Annyi hiábavaló szenvedés, hiábavaló erőfeszítés kétségbeejtő benyomásai alatt elvesztettük a lelki és szellemi érzékenység rugalmasságát. Odajutottunk, ég-földnek össze kellett szakadnia körülöttünk, hogy néha-néha mi is megmozduljunk. Szinte két évszázadon át elszakadtunk a nyugati világtól. Alig voltak vele érintkezési pontjaink, úgy hogy mikor újra visszerültünk hozzá, már alig értettük meg egymást. Szent Istvántól Mátyásig kiépült relációinkat szinte mindenben előlről kellett kezdenünk.

A közömbösség, a passzivitás, a minden mindegy, a nem ezenmozdulás álmoságával együtt, mint annak másik végelete, szinte velejárója, az időről-időre való hirtelen nagyotakarás, a mindent egyszerre akarás aránytalansága kísértett fel bennünk. Egyszerre akartuk utolérni a tőlünk százötven évvel elszaladt világot. Ebből származott a groteszk ellentmondás, erőnk, lehetőségeink, képességeink valóságos összege s álmaink és céljaink nagysága, szerelensége között. Innen az a nagyidai vonás, amelyet Arany János oly éles szemmel, oly keserű könyörtelenséggel fedett fel bennünk a forradalom után.

A másfélszázados török uralom jelentette a nagyobbszabású magyar városi élet megszakadását. Ez idézte elő, hogy a magyar polgárság széles, hatalmas rétegei nem tudtak többé nálunk kialakulni, felfejlődni úgy, mint a Nyugaton. S ezzel a jövő, az újkori gazdasági és társadalmi fejlődés magyar alapjai csenevész maradtak, idegen elemekből rekrutálódtak. Ez a másfél század tette, ezért nem hatolt le a tömegek mélységeibe az az általánosabb szellemi és gazdasági kultúra, mely a nyugati népek, a nyugati államok leghatalmasabb erőtartaléka lett. Ebből származtak az iszonyú aránytalanságok és ellentmondások, az uralkodó felső vékony rétegek

gazdagsága, műveltsége s az alsó, a széles tömegek elmaradottsága között, annyi betegségnek, annyi bajnak, ellentétnek örök kútforrása gyanánt. Ezért ülnek a magyar városok arcán még ma is a hirtelenség, a ziláltság vonásai, a várostörténeti, az építéstörténeti fejlődés megszakadását, elhanyaglását példázva amerikai, balkáni, szibériai zagyvaságukkal.

E miatt a százötven esztendő miatt kellett új magyar nyelvet csinálni magunknak a XVIII-ik század végén és a XIX-ik század elején, mert a réginek nem voltak többé se szavai, se fogalmai, se színei, se árnyalatai a világ új dolgainak megjelölésére, új hangjának, új tartalmának, új mondanivalóinak kifejezésére. Kazinczyék és Révayék egyszerre akarták behozni, amit százötvenkétszáz esztendő alatt nyelvünkben elaludtunk.

Ha az 1686-iki nagy ostrom hősei, ellenfeleikkel, az ősz Abdurrahman basával s az ő janicsáraival együtt fölébred-

nének, sose álmodott álomnak hinnék azt a képet, amely a megmaradt budai bástyákról ma, kétszázötven esztendő után elébük tárulna. Egy óriás város, egy határaival, konturjaival a végtelenbe vesző városország képe nézne vissza rájuk a Duna két partjáról, a budai hegyekről és az alföldi síkságról. Hatalmasabb, ragyogóbb, mesébeillőbb az Anjouk, a Hunyadiak Budaváránál, az aranyalmák keleti tündérvárosánál, aminek a török történetírók győzelmi mámorukban annakidején elnevezték. És elálmélkodnának rajta, ha hallanák, hogy az a birodalom, amelyen a Hunyadiak Budája uralkodott, ma megint épp úgy három-négy darabra van szakítva, mint az 1686-iki ostrom idején s hogy a budai várhegytől ötven kilométerre már ismét idegen impériumok határai kezdődnek, hogy mindaz, ami akkor a királyi és erdélyi Magyarországot jelentette, ma idegen népek uralma alatt szenved. S hogy nekünk csak az a Magyarország maradt meg, amelyre akkor a török félhold vetette árnyékát...